

12. За негативними характеристиками: Unglückliche (7), Ärmste (4), Feindbild (2), Weibsbild (2), Ding, Gauklerin, Lügnerin, Riesin, Verhaftete, Verstorbene, Verurteilte. Відміну від попередньої тематичної групи, де було знайдено всього кілька одиниць, де жінка порівнювалась з чимось недосяжним, негативних характеристик у творі було знайдено набагато більше, хоча дані лексеми і зустрічаються у тексті випадками:

„Die Ohnmacht war gewichen, denn die *Unglückliche* hielt die Augen weit auf [4:154]

„Dann ist sie eben, wenn es zur Untersuchung kommt, eine schamlose *Lügnerin*“

„Der Mann taumelte entsetzt zurück, dann deutete er in einen Korridor zur Linken, als ihm Taras die Pistole vorhielt, die Zelle der *Verurteilten*“ [4:344]

Отже, у романі К.Е.Францоza «Kampf ums Recht» ми виокремили велику різноманітних тематичних груп, які репрезентують оцінні номінації, спрямовані на жіночої статі від загальних номінацій до певних характеристик жінки, наприклад, які описують зовнішні параметри жінки, її соціально-статусні ролі, вікові характеристики. Серед досліджених нами лексичних одиниць переважають оцінні номінації з позитивною нейтральною конотацією (соціально-статусні, вікові, за родинними зв'язками, за національністю, походженням, зовнішнім виглядом), хоча варто відзначити, що конотації також досить чисельні (злочинність, стосунки з чоловіками, зовнішні характеристики). У групі за положенням у суспільстві велика кількість оцінних номінацій вказує на жінку, за віковими оцінними номінаціями більша частина лексичних одиниць вказує на молоду жінку, що може вказувати на вагому роль саме молодій особі жінки в суспільстві. У групі родинні зв'язки наявна значна кількість оцінних номінацій на жінку, а також матері, де немає негативно забарвлених одиниць, що може свідчити про роль матері, дружини залишається найголовнішою в стереотипних уявленнях.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1966. – 608 с.
2. Вардзелашвили Ж. Тематические группы метафорических номинаций в русском языке // Сб. Труды государственного университета и Тбилисский государственный университет. Научные труды. Серия: филология. СПб-Тб., 2001. – С. 47-51.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава: Довкілля. – К., 2009. – 200 с.
4. Franzos K. E. Ein Kampf ums Recht. – Berlin: Verlag Neues Leben, 1970. – 413 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ліліана Маковійчук – аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: гендерна лінгвістика.

ДО ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕКСТОВИХ КАТЕГОРІЙ

Тетяна МАСЛОВА (Київ, Україна)

У статті розглянуто основні класифікації текстових категорій, які існують у зарубіжних працях з лінгвістики. Цілісність та зв'язність визначено як головні категорії дискурсу.

Ключові слова: класифікація, текст, властивості тексту, текстові категорії, когерентність, когезія, дискурс.

The article is concerned with the classifications of text categories existing in language studies. Wholeness and cohesion are considered to be the main categories of text and discourse.

Key words: classification, text, features of text, text categories, coherence, cohesion, discourse.

Поняття «текстова категорія» почало вживатися в мовознавчій науці ще в першій половині XX ст., але воно й досі не має чіткого визначення. По-перше, в дослідженні лінгвістики тексту можна зустріти дещо схожі за змістом терміни «ознаки когерентності» та «властивості тексту». Але, як слушно зауважує В. В. Красних, ознаки тексту відрізняє текст від інших мовних одиниць (напр., надфразових єдностей, речень) і є категорії тексту, які є більш абстрактними, ніж ознаки, виокремлюються в тексті [5:43–78]. Під категоріями тексту слід розуміти найбільш загальні властивості тексту, його структури та змісту. По-друге, встановлення сутності

складнюється тим, що на разі існує чимало класифікацій, яким, на жаль, бракує чіткості та впорядкованості.

Метою статті – проаналізувати існуючі підходи до виділення текстових категорій та визначити, які категорії є основними для текстів будь-якого жанру.

Основного матеріалу. Питання про межі й ознаки тексту досліджувалися в працях вітчизняних та зарубіжних лінгвістів (Н. С. Валгіна, Х. Вейнрейх, О. П. Воробйова, В. Дресслер, А. П. Загнітко, Г. Г. Інфантова, В. А. Кухаренко, О. О. Леонтьєв, Л. М. Мельникова, О. О. Селіванова, З. Я. Турасва, Р. Харвег, М. Халлідей). Особливе місце в становленні лінгвістики тексту має монографія І. Р. Гальперіна «Текст як предмет лінгвістичного дослідження» (1981), в якій мовознавець визначає текст як результат мовленнєвого процесу, що характеризується завершеністю, і існує у вигляді фізичного документа. Текст складається з назви та низки особливих одиниць, об'єднаних певними лексичного, граматичного, логічного та стилістичного зв'язку, а також має певну граматичну установку [2: 18].

Над лінгвістичне дослідження тексту відбувалося в межах системно-структурної лінгвістики, займаючись саме аналізом відношень між елементами мовної системи всередині мовної системи, встановленням правил побудови зв'язного тексту, описом та моделюванням різних типів текстових зв'язків – логічних, граматичних, лексичних, стилістичних та інших.

Найбільш відомих робіт з питань властивостей тексту є теорія дослідників текстології В. Дресслера про сім параметрів текстуальності, тобто сім критеріїв **інтегративної ознаки** тексту. Серед них:

– **структурність** – утворення поверхневої структури тексту завдяки граматичним формам, зв'язкам між словами на рівні речень, повторенням лексичних елементів;

– **когнітивність** – суто змістовні (когнітивні) взаємозв'язки між окремими елементами тексту, які становлять об'єкт сприйняття як автора, так і читача;

– **інтенційність** – намір автора створити зв'язний та змістовний текст, що відповідає певній ситуації;

– **адекватність** – адекватне сприйняття читачем тексту, що задовольняє його певні потреби;

– **новизна** – новизна та несподіваність у використанні елементів тексту, що викликає інтерес читача;

– **актуальність** – фактори, які вказують на важливість тексту, його релевантність у певній ситуації;

– **контекстуальність** – зв'язки з іншими текстами певних жанрів або типів [11:38-42].

Враховуючи, намагаючись якнайточніше описати зв'язок між елементами тексту як єдиної системи, дослідники збільшували цей список за рахунок виділення нових текстових категорій і надавали їм назв для вже існуючих.

Впорядкувані з **інформативністю**, що може породжувати асоціативні та конотативні зв'язки, цими засобами *когезії* розрізняють *ретроспекцію/ проспекцію* (посилання на певну інформацію), *членованість* (поділ тексту на частини), *континуум* (зв'язок подій у просторі та часі), *автосемантию* (відносна незалежність уривків тексту), *модальність* (вираження суб'єктивної оцінки), *інтеграцію* (нейтралізація семантики) та *завершеність* (реалізація задуму автора).

Оскільки ці категорії є взаємообумовленими, перебуваючи в особливих взаємних відношеннях – дія однієї категорії завершується тоді, коли в силу вступає

інша. Враховуючи конкретні визначення та критерії, текстові категорії поділяють також на *структурні* (структурність, інтеграція, прогресія, стагнація) та *змістовні* (образ автора, образ і час, інформативність, причинно-наслідкові зв'язки, підтекст) [12].

В класифікацію пропонуються такі категорії тексту як *членованість*, *змістова та структурна зв'язність*, *ретроспекція* і *проспекція*, *антропоцентричність*, *локально-глобальна віднесеність*, *інформативність*, *системність*, *цілісність*, *модальність*, *напрямованість* [6:74-84].

Пізніше, у зв'язку з переорієнтацією лінгвістики тексту до вивчення художніх, зокрема поетичних, та публіцистичних текстів з'явилися категорії антропоцентричності (Є. О. Гончарова), адресованості (О. П. Воробйова), (Є. В. Сидоров), емотивності (С. В. Гладь), емоційності (В. І. Болотова), (Н. С. Болотнова), діалогічності (С. Т. Вайман), точності (О. В. Тряпичина), художнього тексту (М. М. Бахтин), послідовності (О. І. Новиков) та інші.

Із виникненням комунікативного підходу до вивчення тексту структурні внутрішні зв'язки між елементами тексту стає недостатньою, виникає потреба в концепції прагма-, психо- та соціолінгвістики, когнітології. Текст поза собою протиставляється дискурсу, тобто тексту, зануреному в реальність. Об'єкти тепер є не ідеально побудовані тексти, а текстові стратегії та їх реалізації у дискурсі.

В контексті залучення прагмалінгвістичних, дискурсивних та когнітивних текстів поняття «текстова категорія» означає концептуальну побудову, найбільш суттєві властивості тексту, взаємодія яких забезпечує його специфічне комунікативне утворення. Зокрема, мова йде про єдність емоційно-антропоцентричних, лінгвoseміотичних та дискурсивних факторів функціонування на основі його полісистемності (текст є складною й системно організованою прототипністю (окремий текст – це прототип певного усталеного зразка антропоцентричності (текст імпліцитно чи експліцитно підпорядковується дискурсу) [1:13–24].

Розглядаючи текстово-дискурсивні категорії як надпарадигмальні в актуалізованих в різних дискурсах, О. О. Селіванова вважає *діалогічність* категорією, пов'язану із створенням дискурсу. Дослідниця також вказує на *цілісність* (завершеність), *дискретність* (членованість), *інформативність* (підкатегорії: аксіологічність й емотивність), *зв'язність*, *континуум* (підкатегорії: *референційність*, *антропоцентричність* (підкатегорії: адресантність, адресатність), *інтерактивність* (підкатегорії: інтенційність, стратегічність, інтерпретантність), *інтерсеміотичність* (інтертекстуальність у дискурсі, інтердискурсивність).

Проте, окрім спроб детально описати текстово-дискурсивні категорії, є й спроби зведення їх до такої мінімальної кількості, що структурну й смислову організацію текстів різних жанрів. В такому разі вони поділяються за формою і змістом на:

- *конститутивні*, що дають змогу сприймати текст як цілісне утворення, від тексту від "не-тексту" (тематична, стилістична та структурна цілісність, завершеність);

- *жанрово-стилістичні*, які характеризують тексти за функціональним призначенням і дозволяють віднести той чи інший текст до певної сфери спілкування за стандартизованими уявленнями про типи комунікативної поведінки (приналежність до жанровий канон, наявність кліше);

- *змістові (прагматико-семантичні)*, що розкривають значення мови, самовираження мовця (адресованість, образ автора, інформативність, інтерпретативність, інтертекстуальна орієнтація);

- *формально-структурні*, що характеризують спосіб організації тексту, тісного зв'язку із прагматико-семантичними та жанрово-стилістичними категоріями (композиція, членування, когезія тощо) [4].

Усі вони тісно взаємодіють одна з одною, забезпечуючи внутрішню цілісність, однак питання про кількість та внутрішню ієрархію текстових категорій залишається в сучасній лінгвістиці. Єдине, в чому погоджуються дослідники є потреба в інформаційну і структурну єдність, функціонально завершене мовленнєве утворення автономної мовленнєвої побудови, яка визначається як текст. Це утворення характеризується комунікаційною і структурною цілісністю [9:17-30]. Оскільки ці характеристики є загальними для всіх видів текстів, категорії цілісності та зв'язності, що лежать в основі функціонування найважливішими.

Лінгвістів цілісність та зв'язність тексту часто називають когерентністю тексту, вважається властивістю цілого тексту, тоді як зв'язність – властивість окремих елементів тексту, але не менших за речення. Зазвичай розуміють цілісність тексту, що полягає у логіко-граматичній (передусім синтаксичній) та стилістичній співвіднесеності й узгодженості, що становлять текст. Інакше кажучи, когерентність тексту – це узгодженість семантичного, синтаксичного та стилістичного видів когезії. Елементи тексту розрізняються за сферами функціонування. Когезія – це зв'язність, яка існує на “локальному рівні”, в той час як когерентність, ширшою за когезію, стосується не тільки формально-граматичних аспектів, але й семантико-прагматичних аспектів дискурсу і представлена на рівні єдності теми. Цілісність тексту полягає у тому, що завжди щось більше, ніж сума його складових. Саме цілісність, як складні системи, призводить до утворення дискурсу [8:195]. Дискурс визначається як «...виклад матеріалу різножанрової когерентності та когезії, в яких простежується змістовна, тематична та зв'язність відповідних компонентів, поданих у письмовій чи усній формі окремих або багатьох речень, між якими наявний зв'язок на лінгвістичному та психолінгвістичному (екстралінгвальному) рівнях» [3:7]. Проблема класифікації текстових категорій, встановлення їх типології та визначення її досі залишається невирішеною через існування різноманітних трактувань поняття «текст». Складність виділення текстових категорій зумовлена значною стилістичною та прагматичною диференціацією. Проблема організації будь-якого тексту полягає у зв'язності його формальної цілісності. Зв'язність (когезія) є домінуючим фактором у структурному оформленні тексту, в той час як цілісність (когерентність) визначає змістовну та змістовну складову тексту. Таким чином, розуміння тексту як цілісного є актуальним напрямком сучасних лінгвістичних досліджень.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Адресата: монографія. – Київ : Выш. шк., 1993. – 200 с.
 как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138с.
 англоязычного научного дискурса: Монография. – К.: ИВИ «Іолітехніка», 2002. – 288с.
 категориях дискурса. [Електроний ресурс] Волгоградский государственный педагогический университет: <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>
 концепта к тексту и обратно (к вопросу о психолингвистике текста)//Вестник Московского университета. – М., 1998. – С. 43-78.
 интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
 лингвистика текста. М.: Выш. шк., 2006. – 207с.
 основы теории дискурса. – М.: Гнозис, 2003. – 273 с.
 грамматика текста. – М., 1981. – 183с.
 основы лингвистической теории текста и коммуникации. – К.: Фитосоцицентр, 2002. – 336 с.
 М. Водак Р., Веттер Е. Методы анализа текста и дискурса / Пер. с англ. – Харьков: Гуманитарный центр, 2004. – 126 с.
 лингвистика текста. – М.: Просвещение, 1986. – 126 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

- здобувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови факультету лінгвістики та філології Київського національного університету України «Київський політехнічний інститут».
 – доктор філології та стилістика англійської мови, лінгвістика тексту, прагматика, дискурсологія.